

Forfatter: Claussen, Sophus

Titel: Antonius i Paris

Citation: Claussen, Sophus: "Antonius i Paris", i Claussen, Sophus: *Antonius i Paris*, udg. af Jørgen Hunosøe ; Esther Kielberg , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, [i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab], cop. 1990, s. 337. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-claussen01-shoot-idm140218341821232/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Antonius i Paris

Noter I

Tidsbilledet

I løbet af det 19. århundredes sidste halvdel ændredes det vestlige verdensbillede radikalt. De nye naturvidenskabelige indsigter, der modsagde den kristne gudsopfattelse, var en af årsagerne; en anden var industrialiseringen med den materielle vækst og de ændringer i samfunds- og arbejdslivet, den medførte. Den gamle enhedskultur opløstes, og kunsten, der før stod i Guds og samfundets tjeneste, fik i en gudsforladt, materialistisk verden nye opgaver. Kunsten vendte sig nu *mod* samfundet, og den hjemløse længsel efter mening måtte finde nye kunstneriske svar.

Det var i Frankrig, den ny tids kunst især ytrede sig. Den moderne franske naturalistiske roman tog naturvidenskabens biologiske menneskebillede til sig. Anderledes med *lyrikken* og del af billedkunsten, der ville tilbagekalde en åndelig dimension i mennesket, man fandt var fordrevet. Men man måtte da skabe et nyt kunstnerisk sprog for den moderne, pinefulde oplevelse af en længsel, der afvistes af tomheden. Den skærende dissonans måtte indføres i kunstens formverden, hvor før harmonien rådede. Og formsproget udvikledes, raffineredes, nuanceredes til det yderste. Det blev et mål i sig selv; kunsten blev den ene sfære, man havde tilbage, som kunne give oplevelse af sammenhæng og vidnesbyrd om ånd.

Baudelaire (n.t.s. 53) blev foregangsmand for det ny i lyrikken. Han lancerede i 1859 begrebet *modermitet* for at give plads for en ny kunstnererfaring: oplevelsen af de menneskelige forfald i civilisationens skygge, men også af en ny sort skønhed. Baudelaire blev forudsætningen for en bølge af lyrik, der i 1870'erne og 80'erne fortsatte med Rimbaud, Verlaine og Mallarmé. Retningen kaldtes en tid *den dekadente* digtning, der – med en tendens til dandyisme – optoges af menneskets dobbeltnatur og af forfaldets skønhed og melankoli (*langueur*). Dekadenterne tilegnede sig ritualer med affinitet til både katolicisme og satandyrkelse. – Siden skilte *symbolismen* sig ud herfra. Jean Moréas (n.t.s. 109) indførte navnet i et manifest, bragt i *Le Figaro* 18.9.1886, og skrev 1889 afhandlingen *Les Premières armes du Symbolisme*. Han brød

siden med linjen fra 1886 og stiftede sin Romanske Skole 1891 (n.t.s. 83).

I modsætning til naturalisterne afstod symbolisterne fra virkelighedsefterligning. De opfattede den ydre virkelighed som symbol på de følelser, stemninger og ideer, den vækker i sindet. Man søgte forbindelse til menneskets ubevidste og til en skjult sammenhæng i verden ved et suggestivt sprog, der udnyttede den sproglige associationskraft, billeder, klange og rytmer.

Med symbolismen fulgte en *religiøs* søgen, der var i modsætning til både positivismen og den konventionelle kirkelighed. En interesse hos 90'ernes unge franske for Islam (og øvrige orientalske religioner) kan hænge sammen med den islamiske kulturs tolerance over for andre religioner og med islamisk opfattelse af Gud (Allah) som personificering af en mere upersonlig, universel guddommelighed end den, den kristne fadergud udtrykker. Desuden kan man have været tiltrukket af sufismen, en poetisk-mystisk retning inden for Islam, der søger den ekstatiske oplevelse af at være ét med det guddommelige. – Andre, f.eks. kredsen omkring malergruppen Les Nabis («Profeterne»), hvortil den danske maler Mogens Ballin (1871-1914) var knyttet, søgte nye religiøse erfaringer i teosofiens bestræbelser på en intuitiv oplevelse af det guddommelige. Ballin påvirkede Johs. Jørgensen til at konvertere (n.t.s. 76), hvad der førte til et opgør mellem Johs. Jørgensen og Sophus Claussen.

En anden malerskole, L'Ordre de la Rose+Croix («Rosenkors-ordenen»), hvis medstifter Saint Pol-Roux var en ven af Claussen, dyrkede mytiske motiver og en stiliserende malemåde, ligesom i musik- og teaterverdenen Wagner- og Ibsen-interessen (n.t.s. 66 og 67) afspejler en længsel mod en fælles, tidløs myteverden.

Et udtryk for det religiøse savn i tiden er også interessen for alky-mi og okkultisme. August Strindberg (1849-1912) – på det tidspunkt en energisk gudsfor-nægter – opsøgte således i 1894 alkymistiske og okkultistiske miljøer i Paris. Han overbevistes om det overnaturliges magt og forsøgte at give naturvidenskabelige forklaringer herpå – et udtryk for hans modsigelsesfyldte religiøse længsel.

Fascinationen af *anarkismen* kan ses som endnu en ytring af tidens søgen mod det grænsebrydende, absolutte. Anarkismen er en politisk-social teori, der betragter frihed og individuel udfoldelse som forudsætning for menneskets heldige sociale udvikling. Den tilstræ-

ber ophævelse af statsmagten og indførelsen af det pengeløse samfund. Fra 1869 agiterede anarkisterne for »handlingens propaganda« og opfordrede til opsigtsvækkende voldshandlinger med henblik på at vække masserne til oprør og skræmme samfundet – Mange stater vedtog efterhånden særlove mod anarkistiske forbrydelser, Frankrig og Italien således i 1894.

Symbolismen introduceredes i Danmark af Johs. Jørgensen. Under fællestitlen *En ny Digtning* I-IV offentliggjorde han i *Tilskueren* maj-okt. 1893 fire artikler: om Edgar Allan Poe, Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé og J.K. Huysmans. En påtænkt artikel om Villiers de l'Isle-Adam, Barbey d'Aurevilly og *De Yngre / De Unge* fremkom aldrig, jf. brev fra Johs. Jørgensen til Sophus Claussen 6.2. og 14.7. 1893. M.h.t. den nærmere introduktion af den moderne fr. digtning i Danmark, se noteapparatet.

Tidsskriftet *Taaemet* (1893-1894) blev organ for disse strømninger; i anden række *Tilskueren*, der også behandlede aktuelle samfundsspørgsmål. Egentlige programartikler og manifeste fattes, men det er almindeligt at henvise til Johs. Jørgensens polemiske indlæg *Symbolisme* (*Taaemet*, dec. 1893, s. 51-56), hvor han i bred forstand hævder, at den sande kunstner nødvendigvis er symbolist, da denne *føler sin Sjæls Sammenhæng med Naturens Sjæl* (. . .). *Virkeligheden bliver for ham kun en højere Verdens Symbol*. Symbolistisk kunst *bliver saaledes et Billedsprog, som i jordiske Hieroglyfer vil udsige det Evige* – og for Johs. Jørgensen blot et stadium på vejen mod en konfessionel tro.

Anderledes med Sophus Claussen, der nok er den eneste af de danske 90'er-lyrikere, der med sin kunstopfattelse og sit intense sprogarbejde tilnærmelesvis kan kaldes symbolist i fransk forstand.

I et interview fra april 1894 (optrykt i *Taaemet*, juni 1894, s. 125-128) hævder han, at for ham *var Poesien selv en Religion* – og han er vendt tilbage til den ældgamle Opfattelse, at en Digter helst skal være beaaudet, en *Forkynder af Tingenes dunkle og forunderlige Sammenhæng*. *Digteren gætter bagved de Ting, han ser, en usynlig Verdensorden, en Slags sublim Matematik*, som det da bliver hans mål at dechifrere – gennem sin kunst.

De to citater ligner hinanden – og er alligevel forskellige. Tilværelsen skiller sig ad for Johs. Jørgensen, og han prøver at fortrænge sine drifter. Claussen stræber efter at forbinde modsætningerne gen-

nem Ordet, der skaber de *korrespondancer* mellem højt og dybt, mellem bevidst og ubevidst, som det er ham så magtpåliggende at etablere.

I denne tillid til det skabende ord og til kunstneren som det menneske, der alene evner at skabe analogier og sammenhænge i et ellers kaotisk virkelighedsunivers, er Claussen symbolist. Men hvis holdningen også implicerer, at kunstværket er det *eneste* sted, hvor enhed kan opleves, er han det ikke.

Han arbejder også i en anden tradition: *saa gammel som Dante eller Petrarca eller ældre endnu* – og med det udsagn er vi ude af tidsbilledet – og har antydnet det mere omfattende perspektiv, som Claussen ønsker sine romaner set i.

Noter II

De fr. bog- og tidsskrifttitlers stavemåder er i overensstemmelse med hhv. *Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque nationale* (1897-1981) og *Catalogue collectif des périodiques du début du XVIIeme siècle à 1939*. Udg. af Bibliothèque nationale (1967-1981).

M.h.t. digtene i *AP* og *Va* henvises til SC:SL I-IX, hvor der oplyses nærmere om manuskriptforhold, varianter, litteraturbehandlinger m.m. M.h.t. forkortelser, der vedrører litteraturhenvisninger, se litteraturliste s. 333 ff.

Der refereres m. nr. til SC's notesbøger, som findes på Det kgl. Bibliotek (NKS 1340,8; I-XVIII, nr. 1-109).

Taamet. Udg. af Johs. Jørgensen 1893-1894, citeres efter Det danske Sprog- og Litteraturselskabs fotografiske optryk med efterskrift og registre ved F.J. Billeskov Jansen og Fl. Hovmann (1982).

I øvrigt er K. Baedeker: *Paris* (1888) (*BaP*) og *Ober-Italien* (1889) (*BaO*) benyttet.

For også i noterne at undgå uskønsom perfektionisme er en række krydshenvisninger noterne imellem udeladt.

Tak til Lonni Bolo, Paris, for en række oplysninger vedr. fr. forhold, til dr.phil. Per Aage Brandt, Aarhus Universitet, for oversættelsen af de tre fr. digte, og til dr.phil. Thomas Riis for verifikation af de historiske oplysninger.

Antonius i Paris

5 *Titlen* Antonius er SC's hyppigst anvendte pseudonym som journalist, dækkende en lang række artikler ml. afrejsen til Paris okt. 1892 til opholdet smst. 13.1904. Om *Sankt A*: se n.t.s. 126. Baudelaire, Verlaine og Gustave Flaubert (1821-1880) bruger f.eks. St.A.-temaet – I notesbog 21 ses udkastet *St. Antonius' Fristelser*. I til digtet *Antonius Gynt. II. Vision i Naturhøm – Frontispice*: Medici-fontænen i Luxembourgghaven m. A.L.M. Ottus skulpturgruppe fra 1866 af *Acis og Galathea ovenudgjet af kyklopen Polyfen* (se evt. SC:SL IX 2, 274 f.). Se s. 57 og 106.

9 *Dedikationen*: lod opr. således: *Herman Bang, /den danske Digter og franske Scenestruktør, /telegnes (.)* (FL:GJ 45). Om HB som iscenesætter: se n.t.s. 66